

Almanacka

För Året
Efter Vår Frälsares CHRISTI Födelse,

1790.

Till LUNDS Horizont,

Eller 55 grad. 42 min. Pol-högd, och $19\frac{2}{5}\frac{3}{5}$ tids
min. Meridian-skilnad väster om Stockholms
Observatorium.

Efter Kongl. Maj:ts Nådigste
Stadgande, utgifwen
af Des Wetenskaps-Academie.

Mån: förm.
d. 28 Apr.

Mån: förm.
d. 22 Oct.



STOCKHOLM,

Eryct hos JOHAN A. CARLBOHM.

Eemplaret säljes hästadt och skuret för 1 Skilling.

Råd Til Menige - Män.

Dese råd åro författade af en witter Ledgnot uti R. Vet. triotiska Sällskapet, och meddelas Allmänheten och i synnerhet Rikets menige Almoge af så mycket warmare hjerta för desf sarsyldiga båsta, och den stora nytta hvar och en i sin hushållning därav kan draga, som Författaren på egen fojsnad läter dem træka, och med årliga Allmanackorne fringspridas i landet, utan minsta betalning af Almanacksföpären eller påochning i Almanackspiset.

Häfsekotts hälsosamhet til människans föda är af ålder åv känd, och af flere folklags dageliga bruk genom årfarenheten styrkt. Den svåra hungersnöden som för nägra år sedan öfvergick stora landsträckor i Riket, väckte omtankan därpå, och man fant, at det är både förenligare och gagneligare, än att söka en uiel föda af bark, agnar, mäst, halm och gamla ben. Häfsekott åts på de förnämsta intil de ringastes bord, ingen har funnit det osmakeligt, när det warit som andra Kreaturs fött tillrött eller stekt, och aldeles ingen haft olägenhet därav til hälsan.

Kongl. Collegium Medicum har år 1784 utfärdat en Allmän Kundgörelse om desf nyttg och hälsosamhet, och Rikets Consistorier hafwa tillstyrkt det sammans bruk. Det kommer nu därpå an, om Almogen kan småningom låta en ogrundad fördom fara, och våna sig vid at nyt ja Guds några illa fin, men ej til odjurs föda. Utminstone är det både Författarens önskan och affligt, och en stålig formodan af hvar och en som i tal och årsning ålkar sauning och tjänar Godernesslandet saunt i lika mån för fördom, falso heder och förställning - Stockholm d. 24 Maii 1789.

J. L. ODHELIUS.

Med. Doctor, Åkebor i R. Coll. Med., R. Ser. Ord: S
Lazaretts Läkare och Sed, af R. Wet. Acad-

Då mentge man ånna, Gud ske los! erkäma
Guds uppenbarade ord för sit första wör-
nads-åmme och rättesindre, så kan man, med hopp at
leda deras öfvertygelse, deras gärningar därester,
ansöra hwad den Heliga Skriftil hwars mans
rättelse föreskrifvit. Wid första öpnande af Bibeln
synes straxt: at alt ihet Gud skapat hade, war
gansta godt. i Mose B. 1: 25, 31. At så väl fog-
lar och siskar, som all Djur blifvit af Gud gif-
ne i Menniskans wåld och tjens: v. 28. At Gud
helf beslatt: Alt ihet som röres och lefwer warde
öder til mat. i Mose B. 9: v. 3. Denna Guddo-
meliga besällning esterlefdes i flere tusende år af
Patriarcherne och hela Menniskoslägtets Stanfä-
derz och därifrån finnes i folkslagens begynnelse, at
utan undantag har alla Djur nyttjats til Menni-
skans föda. Den särskilte indelning i 2 Claser, ren
och orena Djur, af hvilka de fednare ej fingo bru-
kas til Levitiska offer, och således endast för den
tiden blefwo förbudne at åta, weta de ensaldigaste,
angeck blott Judarne, men hörer ej til Nya Testa-
mentet, eller förbindar i ringaste måtto de Christne,
sedan Jesu ankomst upphävit Ceremonialista Lagen
och Offer-tjensem. Verldenes Frälsare säger hels:
Hvar alt hwad eder föresäges, Luc. 10: 7. och Thet

besmittar icke Menniskan, hwad som ingår genom
munnen Math. 15: 11. Sedan det dyra Återlös-
ningsverket war fullbordat, och medelbalken bort-
tagen mellan Judar och andra folk, bisogas till
befallningen om Hedningarnes fallelse, en liknelse,
som just för det den ågde grund i sig sjelfwan, blef
af Högsta Wisheten brukad, at betekna deras ren-
görelse, som förut afskilde warit: Herren lät ned-
komma et fat, uti hvilko woro allehanda syrasot
Djur på jordene och Willdjur, och rhe som flygande åro under him-
melen, och en röst sade: Stat up Petre slagta och
åt; då Petrus sade: jag hafwer aldrig åtit något
menligt eller orent, sade rösten andra resan: thet
Gud hafwer r. nt gjort thet behöfwer tu icke falla
menligt Apostl G. 10: 11: At denne Uppenbarelse
wiserligen och påsyftade all Djurs och Mats åtande,
stadfäster Pauli ors i Rom. 14: 2. Then ema tror,
at han må allehanda åta: 6. hvilken som åter, han
åter Herranom, ty han tackar Gudi. 14. Jag wet
väl, och är thes wiss i Herranom Jesu, at ingen
ting åro af sig sjelf menlig: utan 20, alt ting åro
väl ren. Widare säges i Cor. 10: 25. 26. 30. 31.
Alt thet fakt är i Rötboden, thet åter, och fråger
intet therester för samivetets skull, ty jorden är

Herrans, och alt det therpå är; Åter alt het eder föreläggs, och fråger intet therefter för samwets full, ty om jag åter theraf med tackhägelse, hwi skulle jag få lastad warda? för het jag tackar Gud före; hwad j nu åten eller dricken, eller hwad j gören, så gören alt Gudi til åro. Coll. 2: 15. Så låter nu ingen göra eder samwete öfwer mat eller dryck. 1 Tim. 4: 1. 2. 3. 4. 5. I yttersta tiderne skola somliga falla ifrån trona, bjuda kona Maten, som Gud skapat hafwer, til at raga med tackhägelse hem trognom, och dem som hafwa förstätt sanningene, ty alt het Gud skapat hafwer är godt, och intet bortkastandes, som med tackhägelse tagit warder, ty het warder helgat genom Guds ord och bönen.

Oaktadt dese Guds klara ord: Alt het som lefwer och röres ware eder til mat, så wil menige man ej åta af många slags Djur; churu uttryckeligen Paulus säger: Jag är thes wiß i Herranom Jesu, at ingen ting åro af sig sjelf oren; så räknas somliga djur af de okunnige för orene, ja smädlige at wideröra. Och fastän alt het Gud skapat hafwer är godt, och intet bortkastandes, så bortkastas ännu allmänneligen det största slagtkreatur, neml. Hästen, m. m. och nyttjas icke til mat ens i de swä-
rafte

rafte hungers-nöder. Herre Ewige Gud! låt icke tine Göfwors wanvårdande, missbruk och förakt ådragå os de straff, som våra synder därmed förtjent hafwa.

- Verldsliga Magten har ej underlötit, at genome Förordning söka rätta denna olyckeliga willfarelse: det är stadgat, at Tjenstefolk ej skola undandraga sig, eller förewitas, at astaga huden. Hans Kongl. Maj:t har i Mäldigt Bref befalt, at en Kungdrelse af Collegium Medicum skulle utfärdas, som ock skedde d. 17 Junii 1784, hwari försäkras, at til Menniskokroppens widmagthållande kan nyttjas alla innom Riket varande, så väl hemtamde, som wilde fyrstotade Djur af större och mindre arter, ibland hwilka, som betydeligast hästar enkannerligen nänmas, af hwilka en sund och hålsosam föda står at erhålla, hwarsföre Kongl. Collegium förhopades, at wålsinnade Medborgare i allmänhet, och Prästerkäp i synnerhet, understödja Collegii Råd hos de enfaldige, hålst hwad nyttjandet af allehanda Djur angår, emedan inrotade fördomar, ofunkighet och stadeliga wanor båst utrotas genom ansedde Måns esterdöme och förmaningar De ypperligaste af Rikets Biskopar hafwa genom Circulair-Bref tillstyrkt Probstar och Kyrkoherdar, at af förslaget om Hästekötts nyttjande göra bruk, til sine
Ahörs

Ahörares upplysning och inrotade fördomars håfwande, som Medborgerlighet och Christendom af hvarjom och enom, men i synnerhet af Församlingens Lärare åsta. — Twanne Rikets Herrar och Excellencer utmärkte af högsta snille och välgörande nit, samt flera af Ridderkapet och Adelen, en uplyst och wärdig Probst, samt åtskillige Ständspersoner, hafwa anfält Håst slagter, funnit desy nyttja, och med bethydeliga upmuntringar fört bringa Allmogen til efterföld. K. Patriotiska Sällskapet har wisat fit bisäll och utdelt hedersbelöningar för Håst-slagter. Åsven hafwa Calix Sockens Allmoge, underwisse och fyrde af en lård och årewördig Präst, samt upmuntrade af sine grannars efterdöme, i alräân Soknslänsma fattat beslut, at ej mera bortkasta Guds gäfwa, utan nyttja Håstens kött lika med alla andra slaktkreaturs, och dese floke bönder åro de förste af det Ständet, som födragtat wilsarelsen och antagit det nyttiga.

Nyttan så mål för hela Riket som hvar enskilt, är oneflig och bewist, at blott af Håstarcs användande til slagt, winnes årligen i landet längt öfwer femhundrade tusende pund kött, och för hvar enskilt wärdet af det första slaktkreatur, som uppgår til 200 D:r kumt minst. För de enfaldigaste måste besvaras in Hästet, at Håstar skulle blifwa i allmänhet rarare, om de

9.

de singe nyttjas som slaktkreatur, samt dyrare än nyttigt wore för den fattige, som behöfde köpa; så länge en Häst gjorde mera gagn som arbetande, än som slaktkreatur, wore så ägare så oförståndige, att slagna den; men då Hästen af ålder ej mera wore nyttig för arbete, eller ens vård födan, eller ock förlorad genom benbrott, stakaing och sådane åkommor, som ej skämde föttet, då borde et förfugtigt användande til slagt och mat, råda öfwer dumheten at förkasta häldre än at uppfylla lusten med förrutnade dunster, och sprida dödande sjukdomar, borde ju Människo-lifs underhållas af en föda, som är sund, spis sam och ingalunda menlig; Af skilnaden at fylla Kött tunnan, i stället för at lasta luber-platsen, at föda Människor i stället för odjur, kan Håstar ej blifwa rarare; At des fattigas tilgrep i nöden skulle mera öda Håst afvälja än Kona, kan ingen tro, eller Hästbrist i Landet orsaka: Om ock någon i hunger slagtade sin Häst, bbr den ju mera unnas til Människo-lifs räddning, än til framloftning af odjur, til ånnu större skador, men wanliggen i svälttider fäljer Bonden sin Ko och köper Såd, drygare til födan än Kött. Allmäneligen synes ju at Boskaps-afweln ingalunda minskas, utan ökas, eftersu medelåldriga Dragorar och Kor, afwien ung-Köt och Kalffvar til så otaliga mångder säljas och slag-

slagtas; det är däraf tydeligt, at Häst-afwelen skulle
mera updrifwas, då nyttan och winsterne blefwo större;
saledes kunna Hästar ingalunda blifwa rarare däraf,
at deras fött konime Människor til nyitta.

Då de ej blifwa rarare, är ej heller möjeligt at deras
pris skulle öfver höfwan ökas; men då mera verkeligt
gagn kan finnas i en vara, bör des wärde billigtvis där-
efter beräknas. Som Hästars wärde nu beror til största
delen af tycket hos de föruämre, af arbets-gagnet hos
hushållare och fattige, så werkade det gagn Hästen, som
Slagtkreatur funde göra, ej til des dyrhet, förrän den
sunden inföll, at hans enda wärde bestode qvar i föt-
tet och åteligheten; då Hästen får göra nyitta som stör-
sta Slagtkreatur, des 20 pund fött och mera, des ister
bil lampor och smörning, jämte öfrige tilhörigheter
nyttjas, så bör den ej räknas til så ringa pris, som hit-
intäks, då den endast fritt hafwa qvar hud-wärdet.
När en dyrköpt Häst af älter eller oljekor blifvit os-
bruksbar, så kan des ägare genom slagtning förekomma
en total förlust, finna något skadestånd, och wärdera
det til penningar; at ogilla et sådant verkeligt wär-
de och billigt pris, wäre lika osörfurstigt, som at påstå,
det Kor borde åfwen utkastas för wargarne, på det
den fattige nybegynnaren funde för mindre penning
köpa sig Kor. År det icke större ordsak, at besordra den

ågas

ägarens väl, som redan städgats wid arbete och bruk,
samt minsta des förlust, då Hästen af älter eller häns-
delse skulle afgå, än at med bortkastande af den sio-
ra Guds gäfwa, som i Hästens föttsbrott finnes, håb-
la dem i et obilligt lågt pris, för köpare's lättare åt-
komst full. Tydeligt och begripeligt bör vara, at hwad
den fattiga gäfwe för Hästen, wore grundat i des
verkeliga mera gagn och wärde, at den fattigas ske-
de förebyggdes wid osörmadade olyckor, då man ge-
nom slagtning funde förekommna störtning, samt at
den fattiga med winst återsinge sin ökade utgift, sit
förlag ersatt, då Hästen tjent ut, men funde slagtas
och til fullkomlig nyitta användas. Om ingen ersätt-
ning finnes i olyckan, så förlorade den fattige sit alt,
eller sit betydeligaste ju fattigare han wore; men i des
ställe, blefwe den fattiga ej så illa utarmad, när olyc-
kan funde förekommna och des Häst slagtas, då däraf
finges en tunna fött, med mera, jämte hud-wärdet;
hwilket sista endast hittils warit behållningen, och
för hwilken ändock fordrats utgift och kostnad.

Det är just de fattiga och Allmogen, som aldra-
måst winna wid det, at Hästar antagas til slagt och
göras mera nyttiga än förr. Det är ganska sant och
bewist, at största antalet af Hästar i Rikettihör Bon-
de, Ständet och til jordbruket användas, ty på 74,764
Man-

Mantal, som Bonden åbo med dess klyfningar, kan aldrig mindre råknas, men wist finnes längt mera, än 4 Hästar på Mantallet, som utgör 300,000 Bondhästar; däremot på 6849 Mantal Säterie såsom hoppade kan aldrig finnas mera, men väl mindre än 6 på Mantallet, således i Herrskapers ägo wist icke mera än 40,000 Hästar, til hvilket samme antal, eller 40,000, finnes Corpares Hästar, eller en Häst på hvarje Corp; således 8 Bondes Hästar för hvarje en Herregårds Häst. För den fattiga är Hästen dess förnämsta egendom, för Herrskaper är den bland det mindre; hvad då af denne afwel kan förbättras och winnas, så är det Bonden, Corparen och den fattige, som njuter största förmånerne. Det är och blir en betydlig winst för alla, som åga Hästar, at se dem ökade til värde och nyttighet, men för den fattiga, hvars hela egendom Hästen är, wäre det ju betydligast, at se sin förmögenhet fördubblad, olyckorne förebrygge, Madorne ersatte; ju fattigare, ju angelägnare är råddningen: Genom det fördomen aståges, gifwes dem liksom til stanks det största slagfreaktur; i den rikas släcker märkes det ej, men i den fattigas lilla bo gifwer det lifräddning i hungersnöd; nödig hjelp aliud.

S

Således komma Hästars ökade pris, om de blifwa dyrare, Allmogen i synnerhet til winst, gaga och behåll. Blefwe icke penningarne qvar i Landet? Sparades icke Femhundrade Tusende pund kösts hämtning utifrån? som i en tid då så många kött-tannor från Curland och annorstädes ingaunda bättre hämtas, wifligen borde väcka uppmärksamhet, så lange icke all enskilt hushålls håg och allmän nit för Landets hjelp är förfälnad. —

Nästan intet Land i werlden behöfver så angelägit Hästar som Sverige; tungaste transport-wara Järnet, båtleders obrukbarhet i tisfrusna och med branta fall fullsatte floder, Orternas afstånd i et widsträkt Rike, långa vågar efter nödwändigheter, bränslebehof för 7 à 8 månaders winter, men mest den korta tid til Åkers förande, fordrar wifligen största mångd af de snabbaste djur, som Hästar ärö. När trådes, snedning och sänings-musten så hastigt torkar ut, under den tid längsta dagar och fortaste nätter gör jordens utdunsning starkast, så blifwer somliga år mycken Åker orörd, och sållan så tillbörligen brukad, som vår Nordiska hårda och magra jord behöfver; följden blifwer tåta misväxter, som kanste til en stor del kunde förekomas, om Hästar, hvarmed tiden mera winnes, ännu mera brukades. Åkerman-

nen, som förr ej vågat haſwa många Håſtar, af far-
hågan, at kunna mista hela des wärde, skulle wist föda
upp flere, och håſt nyttja dem, då olyckan ej bleſſe
få betydelig, utan samma ersättning finnes, som med
tröga Oxen, at genom slagtning förekomma förtning,
och at begagna sig af de föräldrade til mat —

En inwändning göres emot Håſt-slagt, som skulle
det wara en urskillning ifrån andra Europeiske Na-
tioner, och et bewis på Sveriges armod, at nyttja
hwad i rikare Länder bortkastas; Först måste man ihåg-
komma, at det mägtiga och åldsta Kessaredöme i verl-
den, China, nyttjar alla slags djur til människors föda
och lifsnåring; at detta folkslag är det rikaste, omtan-
taste i verldslig måtto, och först til sit människo-antal,
just för det at människorna ökas i samma män, som
tilgångarne til föda anställas. Störſta delen af våra
Christna Grannar i Öster, nyttjar Håſtar til slagt;
utan at nämna flere folkslag. At med bortkastning
och fölseri wilja dölja Sveriges fattigdom, är wist
höjden af dumhet och galenskap. I andra Riken är
nog samt bekant, at Sverige kämpar under stränga-
ste lufsstreck med häravaste jord, minsta fruktbarhet,
ringaste folk-nummer, fördubblaude behof, fattig All-
moge; kanske Swenskar känna mindre sin egen beska-
fенhet än Utlämningar. Det är ej igenom uselt snyrt,
som

som Swenskar's wärde bör fäktas i tiviswelsmål, ut-
tan med nit för Håderneslandet, färlek för Konung,
mod, redlighet, förfuſtig och tarſig bushållning, bö-
ra Swenskar behålla den öfverwigt, som des flokhet
och dygd altid wunnit på Södra Lånders wekliga öf-
verflöd; och då wi i utvärtes dagligen synbara mål
ej bundits af andra Nationers plågſed, må den ej far-
sta fedjor på os i lifsnåringens och födans angelägen-
heter. —

Allmogens wifarelse i en betydelig omständighet
till, tarſwar åfwen rättelse. Som en lämning af Ju-
diska Surdegen och Catholiske widſkeppelsen *) är äne

nu

*) De första Catholiske läkare, ehuru i afflat at fördöma Af-
guda Øſſen, hvartil Håſtar som ödiſte djur förut blifvit
använde, naſtjade den Edeliga utwag, at göra alt Håſt
föts bruf och widrörande sbräfteleſig, same därā bjuda
Kong maten; Huru stor aſwag detta warit ifrån Guds
Ord, synes af de uttryck Paulus däröm häſt i Timothy
4. Cap. 1. 2. 3. 4. 5. vers: Han fallar detta med flere
Catholika Bihang fö: affällighet ifrån trona, djefla:
lådom, b drägeliga andar, krymteri, lđgn, brändt
tecken i samivetet, alt lämpelige ord för den hifſeliga &
förrätt, ja djefla lådom, at belägga vſyldige med Christine,
nyttige Medborgare, med yttersta hân och föraft, för det de
lyda Guds Ord, räkna ingen ting orent, utan gagna
Gansfunderet. Wifarelſen har räkt öfver Reformationen
intil våra tider. Daktadt Guds Ord hifvit lämnadt f
hwars mäns hand, och dagligen kulle predikas,

nu qvar en olycklig inbillning, at huden astagande
vore skamlig. I vårt folk-fattiga Fådernesland fin-
nes en mångd människor, hvars antal med Hustrur
och Barn ej är liten, ty nästan hvar eller hvaran
Soekn åga et hushåll därav, hvilka knapt få kalla sig
Landets barn, åtminstone ej åga första rättigheten,
som är hedern, hvilka erfara det största lidande och
människors största osörråter för en människorna gag-
nande gärning: den stackare, som besattar sig med
at efter dödes widröra de syngegaste Kreatur, och at
lämna det allmänna en werkelig förmå i anstassan-
de af Hudar och Skinn, den får däröre betalning
med at lefva i förakt och uteslutning af hederliga
samqwām; fast syßlan är nödwändig och mindre o-
hyggelig än flagta Boskap och Swin, så anses den
med affly, och namnet flabuse räknas som en hisklig-
het; fastän detta namin icke betecknar någon werkelig
last, någon skadelighet, utan twärtom utmärker den
nyttiga människo del, hvilken för en nödwändighets
syfsla til Samfundets gagn mäste lida, så osörnusti-
ga, så obilliga, så hårda omdömen. Då Skriften i
Matth 5: 20. utsätter för vrånga ord emot sin Bro-
der, de frångaste domar, hvad förtjåna då de, som
belägga med utmärkt hänlighet en nyttig arbetare,
en oskyldig Christendomis Broder, blott för det gagn

den

den gör? Blund Allmogen anses ej med varre för-
akt en lagbrytare emot Konungens bud, en menedige-
re, en skogstju; Skal last och oskuld få förblandas?
Den brottslige sonas ifrån föraktet, men den nyttiga
medborgaren lida för en vålgärning, oskyldigt straf-
fas med affly? om något är angelägit, så är wist, at
med billig värdering af en medborgares nyttighet
återgiswa den en heder, som borde vara fältens och til-
tagets lön, då därömt nesliga skammen verieligen til-
hör olydnaden emot Guds Bud och Rikets Lag, samt
ilskna dumheten, at osörråtta sin oskyldiga Med-
Christen.

Hvad werkelig nyttja för Staten, at ifrån wanhe-
derliga omdömen, ifrån lidande, ifrån förtviflan åter-
falla til billigt anseende dessa hitrits förtryckte, och där-
med lisiva hos dem den kärlek för Fådernesland och
den håg til dygd, som ärkänande af oskuld och åter-
ställande af heder werkar i människo bröst. Om de,
som lyckan och skyldigheten lämnat, at föregå ringa-
ste menigheten, wille utrota fördomen, med mildhet
och agtning handtera dessa medmänniskor, som så län-
ge lidit, så undgingo dese personer all widare skam;
deras tjenst kunde fortvara at gagna, om Hässlagter
hårester som hittils singo förråttas af dem, som där-
vid hängt åro wape; Om de singo antagas til Orter-
nes

nes ordentelige Slagtare, då Håstar skola tagas til
nytta, så torde det blifwa båst uträttat; då wore til-
ligen underhjelpt, då hade andre ej mera besvår, än
emottaga och invända köttet, och då blefwe på en
gång, en för Landet nyttig och i Guds Ord grundad
sak werkställd på lättaste vis, samt många lidande
människor återstälde til den heder, som oskulden för-
tjenar, och billigheten fordrar af hvar man, och då
vunne både de, som gjorde rått, som de det erforo,
samt almnåna tankesättet förbättrades.

Den såmsta invändning, som emot Håstslagts blis-
vit gjord, är, at i fråga blifvit ställdt, om en Na-
tions fördom wore nyttig at håfwa, och at flere gråns-
for då funde öfwerträdas: Ja, Gud gifwe! at för e-
wigt funde håfwas alla de fördomar, hvilka strida
emot Guds clara uppenbarade Ord, emot Öfwerhe-
tens Bud, emot Allmänhetens väl, emot en Kild nytt-
ta, emot de flokas råd, emot de wålmentas esterdö-
men, emot funda förnüstet; och at alla dyliga skade-
liga grånsor funde undanrödjas. I sådane fall är
vist medborgares pligt at kuſwa fördomi, uplysa san-
ningen, samt ej låta hindra sig af olyckeliga wanor,
inbillad skamlichkeit, usel högsård, hånlig dumhet och
Guds gäfwors idraft.